

ДЕМОКРАТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: ДІАЛЕКТИЧНІ І СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Демократична держава характерна своєю різноманітністю і такими ж глобальними змінами у своїх соціальних інститутах. Свобода ж здатна забезпечити розумну нерівність, коли особистостей, життя розприділяє за багатьма прикметами. А демократичні перетворення є надзвичайним і великим мистецтвом знайти баланс між державною демократією і свободою кожної особистості окремо, будувати життя за розумними правилами реального буття.

Сьогодні в Україні для забезпечення демократичного розвитку необхідно: забезпечити інституційну підтримку створення умов для розвитку громадянського суспільства; створити умови формування національної єдності та ідентичності; створити базу сталого соціально-економічного розвитку та доброботу населення країни. Зупинимося детальніше на забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку та доброботу населення країни.

Демократизація не є безпосереднім продуктом економічної модернізації, але високий рівень розвитку, природно, дає більше шансів на збереження та розвиток демократії, а також формування демократичних цінностей в орієнтації населення. Для демократії важливі не економічні досягнення як такі, а формування на їх основі чисельного середнього класу, а також загальне зниження рівня конфліктності у суспільстві. Демократія стає консолідованою, коли в конкретних політичних та економічних умовах певна система інститутів і правил стає єдиною можливою. За умови затвердження демократії та конституційного закріплення її основних інститутів та принципів, демократичні перетворення зможуть набути такої усталеності, щоб не лише забезпечити своє виживання, а й набути здатність чинити активний опір можливим кризовим явищам. Але це може бути за умови дотримання конституційних гарантій, що є запорукою демократичних перетворень. Наочним прикладом може стати стан дотримання конституційних гарантій трудових прав громадян України.

Перехідний процес від тоталітарно-комуністичного до радикально-демократичного режиму.

Суспільство структурується за соціальними інституціями у сферах політики, економіки, культури, освіти, родини й релігії, та що йдеться про трансформацію цих інституцій. Тобто про трансформацію відповідного законодавчого забезпечення при переході від тоталітарно-комуністичного до радикально-демократичного режиму. Механізм діалектичного розвитку системи будь-якої природи полягає у розв'язанні суперечності між певними протилежностями (у нашому випадку – між правовими настановами тоталітарного і демократичного режимів). Процес розвитку явищ різної природи, зокрема – соціальної, відбувається поступово, з можливими якісними стрибками, з перервами неперервності згідно з законом діалектики єдності та боротьби протилежностей. Даний процес розвитку зображується вузловою лінією відношень між такими протилежностями, а поступовий або стрибкоподібний хід розвитку зумовлений, відповідно, неантагоністичною або антагоністичною природою пар цих протилежностей.

Населення України, як частина «радянського народу» з низькою національною ментальністю, самосвідомістю і слабкою національно свідомою елітою, на відміну від європейських посткомуністичних країн, слабо підтримало національно-демократичний рух, в результаті чого при владі від низу до гори здебільшого залишилися колишні керівники тоталітарного режиму, які розподілили народну власність на свою користь. Внаслідок такої «прихватування» населення поділилося на незначний прошарок надбагатих («олігархів») та абсолютну більшість понадбідних громадян. Так званий середній клас незначний. В результаті рівень життя в Україні як мінімум на порядок нижчий, ніж в інших посткомуністичних країнах Європи.

Трансформація суспільства і трансформація ментальності населення при зміні форм політичного й економічного ладу з тоталітарного на демократичний.

Розглянемо трансформацію суспільства, а разом із нею і трансформацію ментальності населення при зміні форм політичного й економічного ладу з тоталітарного на демократичний. Під ментальністю громадянина розуміємо комплекс соціально-політичних настанов певної ідеології, а під ментальністю населення – розподіл та інтеграцію індивідуальних ментальностей щодо політичних настанов (позицій) його громадян.

Специфічні властивості – риси характеру, життєва і професійна компетентність, гендерні характеристики тощо. Особливо важливим для розв'язання завдань трансформації ментальності молоді при зміні тоталітарної на демократичну ідеологію є формування соціальних настанов – формальних і неформальних нормативних принципів діяльності, світоглядних орієнтирів. Інтегрований особистістю принцип, яким вона керується у своїй діяльності щодо задоволення потреб, будемо називати соціальною настановою, а якщо вона стосується політичної сфери, то політичною настановою. В залежності від типу інтегрованої політичної настанови особистість дотримується тих чи інших позицій щодо формування і дії політичної влади, ідентифікує себе з відповідною політичною партією.

Зауважимо, що в країнах з антагоністичними ідеологіями протилежно розцінюються права людини та їх порушення: те, що вважається правозаконним із позиції тоталітарної ідеології, є порушенням прав людини з позиції демократичної ідеології.

Узагальнюючи такий спосіб (шляхом диктатури) революційного перетворення економічної соціальної інституції в країні, можна стверджувати, що оптимальним способом зміни антагоністичних законодавств у суспільстві, тобто революцію, можна здійснити лише за допомогою механізму диктатури, хоча диктатором може бути як окрема особа, так і політична партія, після чого влада має бути передана представницьким органам. Але після проведення демократичних реформ за допомогою механізму диктатури немає гарантії передачі влади демократичним органам управління державою.

Міжнародне співтовариство не визнає Україну демократичною державою з ринковою економікою, де дотримуються прав людини.

В Україні об'єднання «Рух», як національно-демократичний рух народу, не був досить потужно підтриманий, внаслідок чого «рухівці» не прийшли до влади, і політичні та економічні реформи шляхом «шокової терапії» не відбулися. Наслідком цього є те, що й за двадцять два роки незалежності міжнародне співтовариство не визнає Україну демократичною державою з ринковою економікою, де дотримуються прав людини. Цей період загострень і хаосу, що супроводжує розподіл загальнонародної власності на нерухомість і засоби виробництва між колишніми її розпорядниками командно-адміністративним способом («законна приватизація»), прийнято називати «перехідним», хоча така «революція» суперечить законам діалектики.

Через невизначеність результатів «перехідного періоду» в реформуванні економіки інші держави дистанціюються від України, утримуються від інвестування її економіки, чекають рішення щодо інтеграції України в Європейські структури.

Поставимо запитання: чому так сталося, що Україна, найбагатша за природними ресурсами, з найпотужнішим аграрним і промисловим секторами та інтелектуальним потенціалом серед усіх посткомуністичних країн, є найбільш бідною і перебуває серед останніх щодо темпів і ефективності проведення політичних та економічних реформ? Ефективність проведення реформ залежить від ментальності та консолідації населення. В нині незалежних пострадянських європейських країнах населення за ментальністю поділилося на національно свідому частину, що тяжіє до зміцнення державності, захисту національних інтересів, і на частину, що в умовах злиденного життя воліє повернутися до радянських часів, до того життєвого рівня, який був за тоталітарного режиму.

В країнах закони приймали демократичні парламенти, обрані відповідним електоратом. Тому підтримані народом уряди звернули увагу, насамперед, на формування національно свідомого електорату. Рівень ментальності молоді країн Центрально-Східної Європи щодо усвідомлення домінуючої ролі мови корінного населення в становленні нації істотно вищий, ніж в Україні. Таке загострено бережне ставлення до національної мови природне для країн, які століттями мали свою державу, свою національно свідому еліту, як наприклад, Росія, Франція, Польща або Угорщина. В Україні ж освіта століттями надавалася російською мовою, а до української мови поколіннями формувалося ставлення як до «мужицької», неелітної, меншовагартісної. Відторгнення рідної мови від корінного населення здійснювалося царськими указами, а потім радянськими постановами, а головне – винищенням або засланням національної еліти та значним переселенням в Україну росіян. Із зростанням міжнародних зв'язків функція мови як засобу спілкування у всіх країнах знижується, але як засобу консолідації нації – залишається або зростає. Духовна роз'єднаність народу, який одночасно становить електорат вибору представників для формування влади, є однією з найважливіших причин малоефективного реформування і демократизації українського суспільства.